

В. М. Малишко,
кандидат юридичних наук
М. С. Микитюк,
студент

ПРАВОВА ПРИРОДА ЛІЗИНГУ

У статті розглядаються основні підходи до визначення правової природи та сутності поняття «лізинг». Автори роблять висновок про те, що лізинг слід розглядати як вид господарських відносин, в основі яких лежить договір. Для успішного розвитку лізингових відносин в Україні, перш за все, необхідно забезпечити їх належне нормативне регулювання.

Ключові слова: лізинг, лізингові відносини, лізингова діяльність, договір, оренда, кредит, господарська діяльність.

Постановка проблеми та її актуальність. Трансформаційні процеси, що відбуваються в ринковій економіці України, обмеженість фінансових та інвестиційних ресурсів, необхідність удосконалення інноваційної складової виробництва зумовлюють пошук нових способів покращення та оновлення основних фондів підприємств. Одним із таких інструментів є лізинг, який є невід'ємним елементом господарських відносин у державах із розвинутою ринковою економікою. Для України цей вид діяльності є відносно новим, проте активно розвивається.

Тому постає необхідність приведення української законодавства, що регулює лізингові відносини, у відповідність до світових стандартів і визначення її чітких правових критеріїв. Як показує практика початкового етапу правового регулювання лізингу в Україні, тільки в умовах досить високого рівня правового забезпечення лізингових відносин цей процес просуватиметься успішно. Правова невизначеність відносин між партнерами, а в ряді випадків – незахищеність лізингодавців або лізингоодержувачів, різко збільшують ступінь ризику лізингових правочинів і є перешкодою для їх розвитку [12, с. 5]. Крім того, відсутність усталеного визначення поняття «лізинг», його юридичної природи зумовлюють актуальність дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Література, присвячена проблемам правового регулювання лізингу, представлена головним чином роботами таких відомих учених: О. І. Баєва, А. Г. Барабаш, О. В. Борисюк, А. В. Бурковська, І. Д. Бурковський, Є. О. Глазунов, Ю. С. Гринчук, Г. Ю. Жолнерчик, В. В. Іванишин, Г. С. Корнієнко, С. О. Кучеркова, О. М. Левковець, К. В. Лозінська, Т. І. Лункіна, М. М. Могилова, О. А. Плаксін, В. С. Різник, Д. С. Січко, О. В. Трофімова, Л. О. Ющишина,

І. А. Чайківський, І. Є. Якубівський, І. Є. Якушева. Проте частина невирішених завдань залишилась.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз наукових досліджень та законодавства, що регулює лізингові відносини, та формування на основі проведеного дослідження визначення поняття «лізинг».

Виклад основного матеріалу. Лізингова діяльність в Україні регулюється нормами Господарського, Цивільного та Податкового кодексів, законами України «Про фінансовий лізинг», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про банки і банківську діяльність», а також нормативними актами Національного Банку України та Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Даними законодавчими актами визначено загальні правові ознаки лізингової діяльності, механізм державного регулювання фінансового лізингу як фінансової послуги, порядок оподаткування лізингових операцій та правила здійснення цієї діяльності банками.

В радянській юридичній літературі лізинг через відсутність предмета дослідження протягом тривалого часу взагалі не розглядався. Однак, наприкінці 80-х – на початку 90-х років, ще до впровадження лізингу в господарську діяльність, вийшли наукові публікації економістів, присвячені лізингу. В основу визначень правового поняття лізингу, його класифікації вчені-економісти покладають різні за суттю економічні та юридичні критерії. Тому одні автори розглядають лізинг як кредитні відносини, вид фінансування, лізингову угоду як кредитну операцію, а лізингову діяльність як галузь інвестиційної діяльності. Інші – в лізингу крім цих правовідносин убачають заставу, позику та інші правовідноси-

ни. Однак, більшість авторів визначають правову природу лізингу як цілісну трьохсторонню угоду, яка має ознаки договорів купівлі-продажу, позики, кредиту, оренди, інвестиції та інших [4, с. 261].

У чинному законодавстві та спеціальній літературі термін «лізинг» вживається у кількох значеннях: як вид суспільних (господарських) відносин; як господарська діяльність; як господарська операція; як договір.

Норми Цивільного кодексу України встановлюють правовий режим лізингу як окремого виду договірних зобов'язальних відносин, якими опосередковуються відносини щодо передачі майна у тимчасове користування. Так, відповідно до положень глави 58 ЦК України лізинг виступає як один із видів договору найму (оренди) поряд з прокатом, наймом (орендою) земельної ділянки, будівлі або іншої капітальної споруди, транспортного засобу. За договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк (ч. 1 ст. 759) [2].

Нормами Господарського кодексу України встановлюється правовий режим лізингу як виду господарської діяльності відповідно до норм глави 30 розділу VI та визначаються особливості регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання (ч. 2 ст. 4) [1].

Так, ст. 292 Господарського кодексу України трактує лізинг як господарську діяльність, спрямовану на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Господарський кодекс України (ст. 292) містить положення про види (фінансовий та оперативний) та форми (зворотний, пайовий, міжнародний тощо) лізингу, проте без визначення цих понять.

Цивільний кодекс України (ст. 806) розрізняє два види лізингу – прямий і непрямий; останній має основні (проте не всі) ознаки фінансового лізингу.

Закон України «Про фінансовий лізинг» визначив загальні правові та економічні засади лише фінансового лізингу і залишив поза увагою

інші його види. Так, згідно його ст. 1 фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу [3]. Очевидно дві конструкції лізингу: договірна та операційна. І це при тому, що ці правові відносини оформлюються договором. Не дарма лізинг визначено як особливу форму оренди, пов'язану з передачею в користування машин, обладнання, інших матеріальних засобів і майна. Вона надає можливість підприємцям розширювати і модернізувати виробництво, не витрачаючи грошових коштів для інвестицій у власний основний капітал, а сплачуючи лише лізингові платежі [11, с. 362].

Закон України «Про фінансовий лізинг» фактично побудовано виключно на цивільно-правовій основі, його предметом є регулювання в першу чергу саме договірних відносин. Між тим існує необхідність у врегулюванні лізингової діяльності як різновиду господарської, зокрема як різновид інвестиційної діяльності, що здійснюється суб'єктами ринку фінансових послуг.

О. В. Трофімова виділяє такі ознаки лізингу як виду господарської діяльності: 1) має триваючий (постійний) характер; 2) здійснюється на професійних засадах; 3) здійснюється особливим колом суб'єктів; 4) має інвестиційний та інноваційний характер (основним призначенням є оновлення основних виробничих фондів лізингоодержувача); 5) здійснюється з метою одержання прибутку; 6) має публічно-приватний характер; б) характеризується публічно-правовим регулюванням порядку здійснення, бухгалтерського обліку, оподаткування та поєднанням приватних і публічних інтересів в процесі здійснення державного регулювання та підтримки лізингової діяльності у пріоритетних галузях економіки. На підставі цих ознак лізингова діяльність трактується як врегульована нормами права господарська діяльність суб'єкта господарювання (лізингодавця), що має інвестиційно-інноваційний характер, характеризується публічно-правовим регулюванням і здійснюється на професійних засадах за плату для досягнення економічного та соціального ефекту і з метою отримання прибутку.

Проте, вона відзначає, що виходячи із змісту лізингових відносин, лізинг є господарською діяльністю тільки для лізингодавця. Для інших учасників лізингу (лізингоодержувачів, продавців тощо) лізинг є господарською операцією [13, с. 9-10].

Деякі автори розглядають лізинг як майновий кредит, де лізингодавець є кредитором, власником, що здає майно в оренду, а лізинговий орен-

дар – користувачем, що взяв у оренду згідно з договором майно на певний строк [5, с. 314]. Проте, з таким визначенням важко погодитись, оскільки лізинг тут розглядається лише як вид кредиту, тобто як вид договірних зобов'язання.

Не можна не погодитись із В. С. Щербиною, який відзначає, що лізингові операції, є комплексом організаційних, фінансових та майнових відносин, що вимагають відповідного комплексного нормативного регулювання, і тому, лізинг не можна зводити до звичайного договору майнового найму (його різновиду) [14, с. 426].

Основна проблема співвідношення цивільно-правового та господарсько-правового підходів щодо регулювання лізингу полягає у тому, що Цивільний кодекс України обмежується регулюванням лізингу як виду зобов'язальних договірних відносин щодо передачі майна у тимчасове користування, що має особистий майновий характер. Господарський кодекс України встановлює комплексне регулювання відносин лізингу як виду господарської діяльності, що охоплює в цілому господарсько-виробничі, організаційно-господарські і внутрішньогосподарські відносини. Проблема визначається насамперед практичним урахуванням мети правового регулювання, природи суспільних приватних та економічних відносин у сфері лізингу, правовим режимом діяльності громадян та суб'єктів господарювання, виходячи із їх потреб. Вирішення зазначеної проблеми повинно здійснюватися із урахуванням мети, потреби й інтересу у проведенні лізингових операцій: з одного боку, громадян – щодо використання лізингу як засобу задоволення особистих потреб та інтересів, з іншого – суб'єктів господарювання щодо задоволення економічних інтересів. Ґрунтуючись на меті суб'єктів лізингу і враховуючи цивільно-правову та господарсько-правову природу суспільних відносин, механізм правового регулювання повинен включати відповідні норми реалізації права на захист (цивільно-правові або господарсько-правові) [6].

М. І. Крупка визначає лізинг як одну із найперспективніших форм виробничого інвестування, що здатна поживати процес технічного і технологічного оновлення виробництва в Україні [8, с. 45].

Недеря Л. В., Павличук С. В. вбачають у лізингу сукупність певних процедур між суб'єктами лізингової діяльності, за якими лізингоотримувач отримує у користування актив від лізингоотримувача на визначений строк за встановлену плату [10, с. 185-186]. Таке визначення ігнорує пра-

вову підставу цих відносин – договір, системність і обумовленість застосування лізингу. У будь-якому разі в основі цих відносин лежить договір. Тож є сенс навести таке визначення лізингу Європейської федерації національних асоціацій із лізингу обладнання (Євролізинг): «Лізинг – це договір оренди заводу, промислових товарів, обладнання, нерухомості для використання їх у виробничих цілях, тоді як товари купуються орендодавцем, і він зберігає за собою право власності» [7, с. 183-184].

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, постає необхідність закріплення терміну «лізинг» за видом господарських відносин, що виникають у процесі здійснення лізингової діяльності між продавцем (постачальником), лізингодавцем та лізингоодержувачем, щодо передачі майна у строкове оплатне користування лізингоодержувачу. В Україні нині застосування лізингу має позитивну тенденцію, проте порівняно з провідними країнами світу потребує суттєвого розширення своїх масштабів. Створення умов для подальшого розвитку сфери лізингових послуг сприятиме оновленню основних фондів вітчизняних підприємств та зростанню обсягів виробництва у різних галузях економіки. Це, у свою чергу, забезпечить збільшення робочих місць та поліпшення рівня життя населення. Оскільки лізингові операції є дієвим і реальним способом фінансування виробництва, на сьогоднішній день лізинг – найперспективніший фінансовий інструмент, здатний ефективно розвивати виробництво, активізувати інвестиційний процес у країні.

Проте, існує низка перешкод, що заважають розвитку лізингу в Україні. Основними з них є недосконалість лізингового законодавства, нерозвиненість інфраструктури лізингу, відсутність нормативного регулювання договірних лізингових відносин. Тому, на перший план сьогодні виходить організаційно-правове забезпечення та визначення на законодавчому рівні основ правового регулювання лізингових відносин.

Література

1. *Господарський кодекс України* (зі змін та допов.) від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
2. *Цивільний кодекс України* (зі змін та допов.) від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

3. *Про фінансовий лізинг*: Закон України від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 16. – Ст. 68.

4. *Горіславська І.* Правова природа лізингу та його використання у АПК України / І. Горіславська // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Спецвипуск № 1. – 2002. – С. 261-262.

5. *Господарське право*: Підручник / Жук Л. А., Жук І. Л., Неживець О. М. / Кер. авт. кол. д-р екон. наук, проф., академік УЕАН Жук Л. А. – К.: Кондор, 2009. – 434 с.

6. *Іваненко В. Л.* Проблема співвідношення цивільно-правового та господарсько-правового підходів щодо регулювання лізингу / В. Л. Іваненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2011/Pravo/10_79367.doc.htm

7. *Івасів Б. С.* Міжнародні розрахунки: підручник / Б. С. Івасів. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 223 с.

8. *Крупка М. І.* Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: навч.

посібник / М. І. Крупка. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – 608 с.

9. *Лозінська К. В.* Аналіз тенденцій розвитку лізингових відносин сільськогосподарських підприємств / К. В. Лозінська // Економіка і регіон. – 2012. – № 4. – С. 31-35.

10. *Недеря Л. В., Павличук С. В.* Багатоаспектний підхід до визначення сутності поняття «лізинг» / Л. В. Недеря, С. В. Павличук // Молодий вчений. – 2014. – № 6 (09). – С. 184-187.

11. *Панченко М. І.* Цивільне право України: Навч. посіб. – 2-ге вид. / М. І. Панченко. – К.: Знання, 2006. – 583 с.

12. *Січко Д. С.* Правова природа лізингу в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Д. С. Січко; ЛНУ ім. Івана Франка. – Львів, 2006. – 198 с.

13. *Трофімова О. В.* Правове регулювання лізингової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / О. В. Трофімова; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.

14. *Щербина В. С.* Господарське право: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / В. С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 656 с.

В. М. Малышко, М. С. Микитюк

Правовая природа лизинга

В статье рассматриваются основные подходы к определению правовой природы и сущности понятия «лизинг». Авторы делают вывод о том, что лизинг следует рассматривать как вид хозяйственных отношений, в основе которых лежит договор. Для успешного развития лизинговых отношений в Украине, прежде всего, необходимо обеспечить их надлежащее нормативное регулирование.

Ключевые слова: лизинг, лизинговые отношения, лизинговая деятельность, договор, аренда, кредит, хозяйственная деятельность.

V. Malishko, M. Mikityuk

Legal nature of the lease

The article reviews the main approaches to the definition of the legal nature and essence of the concept of «leasing». The authors conclude that the leasing should be seen as a kind of economic relations, which are based on the contract. For the successful development of leasing relations in Ukraine, first of all, it is necessary to ensure their proper normative regulation.

Key words: leasing, leasing relations, leasing activity, contract, lease, credit, economic activity.